

SVENSKA FOLKET ALLT MER POSITIVA TILL ÖVERVAKNING

HENRIK OSCARSSON OCH FRIDA TIPPLE

Sammanfattning

Vi analyserar utvecklingen av svenska folkets attityder till användning av olika tvångsmedel för att motverka hot mot den nationella säkerheten under perioden 2002–2017. Resultaten visar att svenska folket fortsatt ställer sig övervägande negativa till censur, mötesförbud och åsiktsregistrering och övervägande positiva till telefonavlyssning, övervakning av tele- och datatrafik, post- och paketkontroll och kameraövervakning. Sedan 2013 har befolkningens attityder till övervakning av olika slag blivit klart mer positiva. Tre fjärdedelar (73 procent) av befolkningen anser att kameraövervakning alltid bör kunna användas om den nationella säkerheten är hotad. Utvecklingen bekräftar att det har ägt rum en förskjutning i mer tillåtande riktning i opinionen när det gäller användandet av statliga tvångsmedel.

En klassisk politisk-filosofisk frågeställning är med vilka medel den demokratiska rättsstaten har rätt att skydda sig själv när dess existens är hotad. Hur stora inskränkningar av medborgares grundläggande fri- och rättigheter bör en demokratisk stat kunna genomföra – och under hur lång tid – utan att fördenskull förlora sin själ (Ekengren & Oscarsson, 2002)? Den demokratiska rättsstatens dilemma – ofta hänvisas till den danska demokratiteoretikern Alf Ross (1948) – har inspirerat till opinionsmätningar av vad medborgarna själva anser om användande av tvångsmedel när den nationella säkerheten är hotad.

Tvångsmedel är en gemensam beteckning för åtgärder en statlig myndighet under vissa omständigheter har laglig rätt att utföra och som inskränker en medborgares fri- och rättigheter. Det kan handla om till exempel frihetsberövanden, husrannsakan, telefonavlyssning, kameraövervakning eller beslagtalande av egendom. Historiskt, särskilt under beredskapstiden men även senare, har debatten om inskränkningarna i svenska medborgares fri- och rättigheter huvudsakligen handlat om censur, post- och paketkontroll och personkontroller med åsiktsregistrering. I mer modern tid har debatten handlat om statlig övervakning av tele- och datatrafik – en diskussion om balanspunkten mellan individens integritet och informationsteknologins möjligheter till övervakning som både skapat partiinterna konflikter och inneburit framgångar för nya partier som till exempel Piratpartier (Oscarsson & Persson, 2009).

I SOM-undersökningarna har vi vid tre olika tidigare tillfällen undersökt svenska folkets acceptans för användande av olika tvångsmedel (se t.ex. Ekengren & Oscarsson, 2003; Bjereld & Oscarsson, 2009). Frågorna har berört endast ett urval av tvångsmedel och har dessutom ställts i en specifik kontext, nämligen när den nationella säkerheten är hotad. Så sent som 2013 kunde Bjereld och Oscarsson (2014) konstatera ett minskat stöd i befolkningen för övervakning och tvångsmedel under perioden 2002–2013.

Sedan dess har opinionsklimatet i Sverige förändrats avsevärt. Det vet vi inte minst genom de återkommande SOM-undersökningarna. Frågor som rör nationell säkerhet, terrorism och brottsbekämpning har klättrat på dagordningen efter Rysslands annektering av Krimhalvön 2014, flyktingkrisen som följt i kölvattnet på kriget i Syrien 2015 och terrordådet på Drottninggatan i Stockholm våren 2017. Även skandalen på Transportstyrelsen som uppdagades under sommaren 2017 och de allt mer flitigt förekommande diskussionerna om nättroll, valsäkerhet och social mediapåverkan från utländska aktörer har lett till ett ökat fokus på säkerhetsfrågor och behovet av att rusta för att kunna bekämpa det demokratiska samhällets fiender. Tendensen att allt fler frågor som tidigare inte haft en tydlig koppling till säkerhet börjar debatteras ur ett säkerhetsperspektiv brukar ibland kallas för *säkerhetisering*.

Detta väldokumenterade perspektivskifte i opinionen ger oss anledning att förvänta oss en mer accepterande inställning till olika tvångsmedel bland svenska folket under hösten 2017 än vad som varit fallet tidigare. Oron för situationen i Ryssland, terrorism och brottslighet har ökat i Sverige sedan 2014 (Solevid, 2017). Sakområden som lag och ordning har blivit viktigare för väljarna. Partierna utvecklar och presenterar ny politik för ökad trygghet och brottsbekämpning.

En förhöjd känsla av ökad osäkerhet förväntas kunna skifta balansen i överväganden som berör medborgerliga fri- och rättigheter och acceptans för statliga tvångsmedel. Vår hypotes är helt enkelt att svenska folkets inställning till övervakning har blivit mer positiv 2017 jämfört med vid den senaste mätningen 2013.

Kraftigt ökad acceptans för övervakning

SOM-institutet har mätt svenska folkets inställning till användandet av olika tvångsmedel sedan 2002. Huvudidén med frågetekniken är att åstadkomma en situation där användandet av tvångsmedel balanseras mot nationella säkerhetsvärden: Frågeställningen gäller vilka metoder svenska folket anser bör kunna användas för att motverka hot mot Sveriges nationella säkerhet. Frågan har fyra svarsalternativ: ”bör alltid kunna användas”, ”bör kunna användas, men endast i undantagsfall”, ”bör aldrig kunna användas” och ”ingen uppfattning”.

I tabell 1 redovisar vi i detalj hur attityderna till olika tvångsmedel har utvecklats under perioden 2002–2017. Andelen som inte har någon uppfattning i frågorna har varit stabil under perioden och visar alltså inte tecken på varken ökad eller

Tabell 1 Svenska folkets inställning till olika tvångsmedel, 2002–2017 (procent)

Tvångsmedel	Bör alltid kunna användas	Bör kunna användas men endast i undantagsfall	Bör aldrig kunna användas	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svars-personer	Opinions balansens alltid-aldrig
Censur i press, radio och TV							
2002	9	28	55	8	100	1 674	-46
2008	6	23	63	8	100	1 547	-57
2013	5	21	64	10	100	1 646	-59
2017	5	21	63	11	100	1 718	-58
Förbud mot demonstrationer och möten							
2002	9	45	39	7	100	1 680	-30
2008	5	42	46	7	100	1 552	-41
2013	5	27	58	10	100	1 650	-53
2017	7	46	39	8	100	1 717	-32
Åsiktsregistrering							
2002	8	36	46	10	100	1 667	-38
2008	5	33	52	10	100	1 544	-47
2013	4	28	54	14	100	1 636	-50
2017	9	37	40	14	100	1 714	-31
Övervakning av all tele- och datatrafik till och från Sverige							
2008	18	54	21	7	100	1 558	-3
2013	12	53	24	11	100	1 657	-12
2017	26	51	13	10	100	1 732	+13
Telefonavlyssning							
2002	24	68	5	3	100	1 683	+19
2008	20	68	8	4	100	1 551	+12
2013	15	69	10	6	100	1 656	+5
2017	29	60	6	5	100	1 731	+23
Post- och paketkontroll							
2002	24	60	11	5	100	1 675	+13
2008	17	64	13	6	100	1 548	+4
2013	24	58	11	7	100	1 646	+13
2017	33	53	7	7	100	1 716	+26
Kameraövervakning av offentliga platser							
2002	47	46	4	3	100	1 692	+43
2008	60	34	3	3	100	1 558	+57
2013	57	37	2	4	100	1 658	+55
2017	73	23	1	3	100	1 742	+72

Kommentar: Frågan lyder: 'Vilka av följande metoder tycker Du bör kunna användas för att motverka hot mot Sveriges nationella säkerhet?'. De olika tvångsmedlen har i tabellen rangordnats efter balansomättet för 2017. Opinionsbalansomättet beräknas genom att subtrahera andelen 'bör aldrig kunna användas' från procentandelen 'bör alltid kunna användas'. Procentbasen utgörs av samtliga svaranden.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002, 2008, 2013 och 2017.

minskad åsiktskristallisering. Den sjunkande andelen som väljer mittenalternativet ”...endast i undantagsfall” skvallrar möjligen om att det kan ha blivit lättare att ta ställning i frågorna över tid.

Den i särklass minst populära metoden att motverka nationella säkerhetshot är *censur i press, radio och tv* som har ett starkt negativt balansmått (-58) (se tabell 1). Det innebär att andelen som anser att metoden aldrig bör kunna användas är femtioåtta procentenheter större än andelen som anser att metoden alltid bör kunna användas. Två andra metoder som också samlar ett klart flertal negativa i befolkningen är *förbud mot demonstrationer och möten* (balansmått -32) och *åsiktsregistrering* (-31).

De andra tvångsmedlen som omfrågats ställer sig befolkningen övervägande positivt till. Det gäller övervakning av tele- och datatrafik (balansmått +13), *telefonavlyssning* (+23) och *post- och paketkontroll* (+26). Den i särklass mest populära metoden är *kameraövervakning av offentliga platser* (+72).

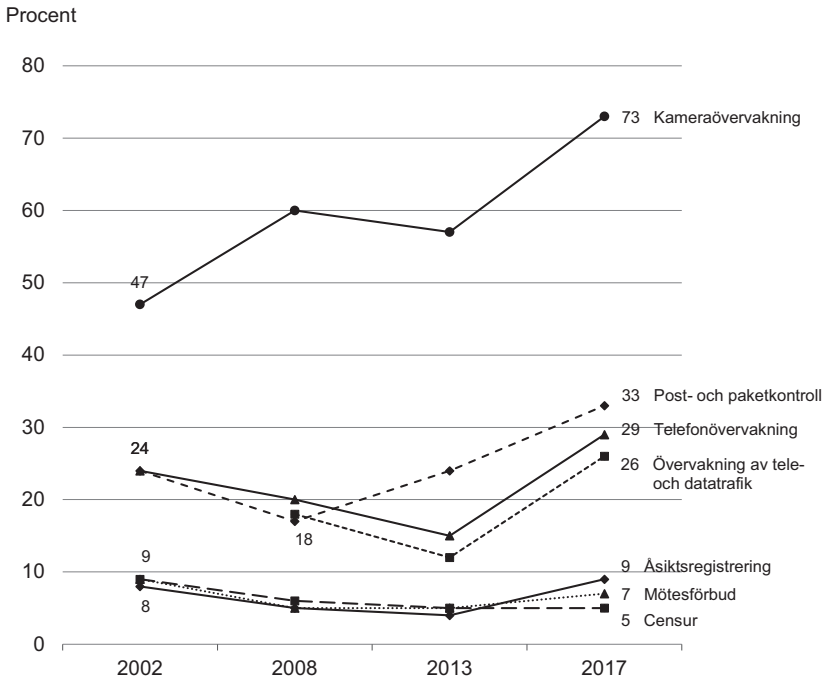
Vi konstaterar att samtliga indikatorer på inställning till tvångsmedelsanvändning utom censur har rört sig i en mer tillåtande riktning mellan 2013 och 2017 (se tabell 1). Och för fyra av sju tvångsmedel handlar det om ett nytt rekord för mätserien: acceptansen är större idag än vad den varit vid något tidigare tillfälle.

I figur 1 har vi sammanfattat opinionsutvecklingen när det gäller svenska folkets inställning till tvångsmedel. Resultaten visar hur andelen som anser att tvångsmedel ”alltid bör kunna användas” har förändrats under perioden 2002–2017. Resultaten visar att vår hypotes om växande acceptans mellan 2013 och 2017 får stöd när det gäller kameraövervakning, post- och paketkontroll, telefonövervakning och övervakning av tele- och datatrafik. Förändringarna mellan 2013 och 2017 är statistiskt säkerställda för alla tvångsmedel utom censur i press, radio och tv.¹

Vissa grupper är mer positiva till tvångsmedel än andra

Attityden till tvångsmedel skiftar mellan olika grupper i samhället vilket även tidigare studier baserat på SOM-data har visat (Bjereld & Oscarsson, 2014). Faktorer som kön, ålder, utbildning, politisk ideologi och partisympati påverkar i varierande grad inställningen till användning av tvångsmedel. I tabell 2 redovisar vi skillnader mellan befolkningsgrupper i form av balansmått. Balansmättet beräknas genom att subtrahera andelen som svarar ”bör aldrig kunna användas” från andelen som svarar ”bör alltid kunna användas”. Ett negativt balansmått (-) betyder opinionsövertikt för en restriktiv hållning till tvångsmedelsanvändning medan positiva balansmått (+) innebär en opinionsövertikt för en mer tillåtande och accepterande attityd.

Av tabell 2 framgår att det finns könsskillnader i inställning till tvångsmedel. Män tenderar att vara mer återhållsamma i sin inställning (se tabell 2). Telefonavlyssning är det enda tvångsmedlet där män är mer positivt inställda till än kvinnor. I övrigt är skillnaderna mellan könen som störst när det gäller censur och mötes- och demonstrationsförbud.

Figur 1 Andel som anser att tvångsmedel alltid bör kunna användas för att motverka hot mot Sveriges nationella säkerhet, 2002–2017 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: 'Vilka av följande metoder tycker du bör kunna användas för att motverka hot mot Sveriges nationella säkerhet?'. Svarsalternativen är: 'bör alltid kunna användas', 'bör kunna användas men endast i undantagsfall', 'bör aldrig kunna användas' samt 'ingen uppfattning'. I figuren framgår den andel som svarat 'bör alltid kunna användas'. Alla svarsalternativ ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2002, 2008, 2013 och 2017.

Yngre personer (16–29 år) tenderar att vara mest återhållsamma i sin inställning när det gäller kameraövervakning (+57 jämfört med snittet på befolkningen +72), telefonavlyssning (-2 jämfört med snittet på +23) samt övervakning av tele- och datatrafik (-4 jämfört med +13). Vidare visar resultaten att de äldsta (65–85 år) är mest tillåtande jämfört med övriga när det gäller telefonavlyssning och övervakning av tele- och datatrafik. Även när det gäller censur och mötes- och demonstrationsförbud är de äldsta mindre negativa jämfört med övriga grupper. Däremot när det gäller äsiktsregistrering är de yngsta mindre restriktiva än personer mellan 30–85 år.

Vidare inverkar nivå på utbildning attityden till övervakning. Personer med låg utbildning är mer accepterande jämfört med de med en hög utbildningsnivå. Skillnaderna är som störst när det gäller censur (balansmått -35 respektive -73) och mötes- och demonstrationsförbud (balansmått -17 respektive -41).

Tabell 2 *Inställning till sju olika tvångsmedel i olika befolkningsgrupper, 2017 (balansmått)*

	Censur	Mötesförbud	Äsiktsregistrering	Övervakning av tele- och datatrafik	Telefonavlyssning	Post- och paketkontroll	Kameraövervakning
Samtliga	-58	-32	-31	+13	+23	+26	+72
Kön							
Kvinna	-48	-25	-30	+14	+19	+29	+74
Man	-69	-40	-33	+13	+27	+24	+72
Ålder							
16-29 år	-57	-35	-21	-4	-2	+23	+57
30-49 år	-63	-36	-33	+10	+19	+23	+68
50-64 år	-59	-33	-38	+16	+28	+26	+79
65-85 år	-51	-26	-30	+21	+35	+30	+79
Utbildning							
Låg	-35	-17	-23	+25	+36	+29	+77
Medellåg	-50	-31	-22	+11	+22	+29	+72
Medelhög	-59	-34	-36	+17	+24	+27	+72
Hög	-73	-41	-41	+7	+17	+19	+69
Ideologi							
Klart till vänster	-71	-38	-56	-7	+6	+14	+49
Något till vänster	-59	-32	-41	+5	+16	+22	+71
Varken vä eller hö	-42	-23	-24	+17	+22	+28	+71
Något till höger	-68	-40	-31	+18	+30	+26	+81
Klart till höger	-62	-36	-19	+25	+37	+36	+89
Parti							
Vänsterpartiet	-77	-41	-60	-15	+0	+8	+44
Socialdemokraterna	-50	-23	-36	+12	+20	+25	+73
Centerpartiet	-71	-37	-42	+8	+20	+22	+75
Liberalerna	-72	-41	-36	+13	+26	+24	+78
Moderaterna	-60	-35	-20	+19	+26	+31	+81
Kristdemokraterna	(-60)	(-34)	(-34)	(+27)	(+46)	(+24)	(+77)
Miljöpartiet	-48	-31	-32	+0	+5	+7	+62
Sverigedemokraterna	-53	-37	-17	+26	+39	+42	+84
Feministiskt initiativ	(-49)	(-26)	(-23)	(+13)	(+13)	(+19)	(+38)

Kommentar: Frågan lyder: 'Vilka av följande metoder tycker du bör kunna användas för att motverka hot mot Sveriges nationella säkerhet?'. Svartalternativen är: 'bör alltid kunna användas', 'bör kunna användas men endast i undantagsfall', 'bör aldrig kunna användas' samt 'ingen uppfattning'. Opinionsbalansmättet beräknas genom att subtrahera andelen 'bör aldrig kunna användas' från procentandelen 'bör alltid kunna användas'. Antal svarspersoner totalt varierar mellan 1 714 och 1 742. Resultat i parentes bygger på svarsandelar där underlaget understiger 50 personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

Avseende politisk ideologi visar resultaten att personer med vänsterorientering är mer restriktiva i sin hållning medan de som ideologiskt anser befinna sig på högerkanten är mer tillåtande till tvångsmedel. Särskilt tydliga är skillnaderna avseende kameraövervakning: De som säger sig vara klart vänster har en opinionsbalans på +49 jämfört med +89 bland de som identifierar sig som ”klart till höger” på vänster-högerskalan. De ideologiska distinktionerna återspeglar sig även i partisympati: Vänsterpartiets sympatisörer tar tydligast ställning emot användning av tvångsmedel. Även Miljöpartiets sympatisörer är mer restriktiva i sin attityd jämfört med övriga. Bland de partianhängare som är klart mest positivt inställda till tvångsmedel återfinns Sverigedemokraternas. Men även Moderaterna, Liberalerna, Centerpartiet och Socialdemokraternas sympatisörer är mer tillåtande jämfört med Vänsterpartiet och Miljöpartiet när det gäller kameraövervakning, post-och paketkontroll och telefonavlyssning. Däremot finns det inga tydliga partipolitiska skiljelinjer när det kommer till de kanske mest integritetskränkande tvångsmedlen som censur och mötes- och demonstrationsförbud där till exempel Liberalernas, Centerpartiets och Vänsterpartiets anhängare har snarlika ställningstaganden med en hög grad av restriktivitet (-77, -71 respektive -72 för censur samt -41, -37 respektive -41 för mötesförbud).

Alla skillnader mellan olika grupper som kommenterats i texten är statistiskt säkerställda. Jämfört med hur skillnaderna mellan dessa grupper såg ut 2013 visar resultaten inga större förändringar för 2017. Förskjutningen i opinionen tycks vara generell. Förändringarna mot en mer generellt tillåtande attityd gällande tvångsmedel har inte varit nämnvärt större eller mindre i någon viss grupp.

Viktiga samhällsproblem och attityder till tvångsmedel

I vilken utsträckning är medborgarnas attityder till tvångsmedel ett resultat av ett övervägande mellan medborgerliga fri- och rättigheter å ena sidan och nationell säkerhet å den andra? Frågeinstrumentet är utformat för att försöka återskapa sådana överväganden. Men vet vi verkligen att respondenterna tänker så när de svarar? För att undersöka den saken behövs ytterligare analyser. En förväntan som följer av resonemanget är att personer som uttrycker en särskild oro eller uppfattar ett problem knutet till ämnen som lag och ordning eller nationell säkerhet ska vara mer benägna att acceptera användandet av tvångsmedel.

Vi har haft möjlighet att testa den här hypotesen sammanlagt fjorton gånger på data från 2017 års SOM-undersökning, tack vare data om vilka samhällsproblem som respondenterna själva spontant uppgett som viktiga. Konkret handlar hypotesen om att de som upplever samhällsfrågor inom kategorierna ”lag och ordning” respektive ”utrikes- och säkerhetspolitik” som särskilt viktiga i Sverige idag i högre utsträckning än andra anser att tvångsmedel alltid bör kunna användas. Resultaten av våra hypotestester redovisas i tabell 3 för sju tvångsmedel och två viktiga samhällsfrågor/problem.

Tabell 3 Andel som anser att tvångsmedel alltid bör kunna användas bland personer som anser/icke anser att lag och ordning respektive utrikes- och säkerhetspolitik tillhör de viktigaste samhällsproblemen, 2017 (proportioner, differenser)

	Kamera- övervakning	Telefon- avlyssning	Åsikts- registrering	Post- och paket- kontroll	Censur	Mötes- förbud	Övervakning av tele- och datatrafik
Har inte nämnt 'lag och ordning' som ett viktigt problem	0.72	0.27	0.09	0.31	0.05	0.07	0.24
Nämnt 'lag och ordning' som ett viktigt problem	0.86	0.39	0.08	0.38	0.05	0.10	0.34
Differens	-0.14***	-0.12***	+0.01	-0.07**	-0.00	-0.03*	-0.10***
Har inte nämnt 'utrikes- och säkerhetspolitik' som ett viktigt problem	0.74	0.28	0.09	0.32	0.05	0.07	0.25
Nämnt 'utrikes- och säkerhetspolitik' som ett viktigt problem	0.72	0.35	0.11	0.36	0.00	0.07	0.32
Differens	+0.02	-0.07	-0.02	-0.04	+0.05*	-0.00	-0.07

Kommentar: Frågan lyder: 'Vilka av följande metoder tycker du bör kunna användas för att motverka hot mot Sveriges nationella säkerhet?'. Svarsalternativen är: 'bör alltid kunna användas', 'bör kunna användas men endast i undantagsfall', 'bör aldrig kunna användas' samt 'ingen uppfattning'. Frågan om samhällsproblem är en fritextfråga som lyder: 'Vilka eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?'. 'Ange högst tre frågor/samhällsproblem'. I tabellen redovisas de som anser att tvångsmedel alltid bör kunna användas mot om de nämnt lag och ordning som ett viktigt samhällsproblem eller ej. I kategorin lag och ordning ingår: våld, brottslighet, polisväsende, straff och påföljder, kriminalvård, ungdomsbrottslighet, kravaller, organiserad brottslighet, våld i hemmet, ekonomisk brottslighet, övervakningssamhället, skadegörelse, rättsväsende, barnporr och vapen. I kategorin utrikes- och säkerhetspolitik ingår: försvarspolitik/försvarsutgifter, vapenexport, bistånd, neutralitet, nato, militära utlandsinsatser, värnplikt/yrkesmilitär. Skillnaderna kan ta ett värde mellan -1 och 1. Ett hypotestest för skillnad mellan två proportioner har använts för att pröva skillnader mellan grupper som nämnt de olika frågeområdena som ett viktigt samhällsproblem. En signifikant negativ skillnad förkastar nollhypotesen och indikerar därmed att bland de som angett lag och ordning/utrikes- och säkerhetspolitik som ett viktigt samhällsproblem i högre utsträckning anser att tvångsmedel alltid bör kunna användas. Antal svarande är mellan 1 714-1 742. * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

Källa: Den nationella SOM-undersökning 2017.

I fem fall av sju får vår hypotes stöd när det gäller lag och ordning. Med andra ord: personer som upplever samhällsproblem inom lag- och ordning som särskilt betydelsefulla uppper också en mer tillåtande attityd till kameraövervakning, telefonavlyssning, post-och paketkontroll samt övervakning av tele- och datatrafik.

Mötes- och demonstrationsförbud visar en låg signifikant effekt, samt enbart 3 procentenheters differens. Störst skillnad ses för kameraövervakning (14 respektive 12 procentenheters differens). Däremot verkar sambandet mellan att anse lag och ordning som en särskilt viktig samhällsfråga och en mer tillåtande attityd till tvångsmedel inte gälla för saker som åsiktsregistrering och censur.

När det gäller samhällsproblem inom utrikes- och säkerhetspolitik får vår hypotes dock inget stöd. Enbart en enda signifikant skillnad återges i tabellen, en liten skillnad i attityden mot censur som dessutom går i motsatt riktning än den förväntade: individer som anser att utrikes- och säkerhetspolitik är en särskilt viktig samhällsfråga är mer restriktiva mot censur jämfört med andra. I övrigt ser vi att skillnaderna går i den riktning som hypotesen formulerar, däremot är distinktionerna alldeles för svaga för att ge några statistiskt säkerställda resultat.

Liberaliseringen som kom av sig

Sommaren 2008 hölls en infekterad omröstning i den svenska riksdagen om den så kallade FRA-lagen. Lagen gav Försvarets radioanstalt rätt att bedriva signalspanning på kabelburen trafik som passerar Sveriges gränser. Omröstningen föregicks av en intensiv debatt om grundläggande rättsstatliga principer, om medborgerliga fri- och rättigheter och om kontraktet mellan stat och medborgare. Debatten ledde till bloggbevåning och partiinterna slitningar, en konflikt som så småningom kom att bidra till valframgångar för Piratpartiet i 2009 års Europaparlamentsval.

När man tar del av diskussionerna om stärkt integritetsskydd och utökade befogenheter för övervakning av tele- och datatrafik från perioden 2008–2009 är kontrasten mot dagens debatt slående. I rådande opinionsklimat lyser en liknande problematisering av dilemmat mellan ökad övervakning och värnande av individers integritet med sin frånvaro. Det är heller inte längre staten som är huvudfokus för integritetskränkande övervakning, utan snarare plattformstjänster som Facebook och Instagram. Den liberalisering av tvångsmedelsopinionen som ägde rum mellan 2002 och 2013 har kommit av sig. 2017 års SOM-undersökning visar att samtliga indikatorer för inställning till tvångsmedelsanvändning utom censur har rört sig i en mer tillåtande riktning mellan 2013 och 2017. Och för fyra av sju tvångsmedel är acceptansen större idag än vad den varit vid något tidigare tillfälle. Det ökade stödet för kameraövervakning är särskilt utmärkande. Strax efter Millennieskiftet ansåg ett mindre antal (47 procent) att kameraövervakning var acceptabelt som metod för att motverka hot mot den nationella säkerheten. Idag är ett klart flertal i befolkningen (73 procent) positiva till användande av kameraövervakning.

Not

¹ Den statistiska signifikansen testades med hjälp av kommandot `prtest` i Stata.

Referenser

- Bjereld, Ulf & Henrik Oscarsson (2009). Folket och FRA. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2009). *Svensk höst. SOM-rapport 46*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Bjereld, Ulf & Henrik Oscarsson (2014). Minskat stöd för övervakning och tvångsmedel. I Bergström, Annika & Henrik Oscarsson, Red. (2014). *Mittfåra och marginal*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Ekgren, Ann-Marie & Henrik Oscarsson (2002). *Det röda hotet. De militära och polisiära säkerhetstjänsternas hotbilder i samband med övervakning av svenska medborgare 1945-1960*. Lund, Nordic Academic Press.
- Ekgren, Ann-Marie & Henrik Oscarsson (2003). Svenska folkets inställning till tvångsmedel. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2003). *Fåfångans marknad. SOM-rapport 33*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik & Mikael Persson (2009). Piratpartiets sympatisörer. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2009). *Svensk höst. SOM-rapport 46*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Ross, Alf (1948). *Varför demokrati?* Stockholm, Tidens Förlag.
- Solevid, Maria (2017). Vi måste ta människors oro på allvar. I Andersson, Ulrika, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson, Red. (2017). *Larmar och gör sig till. SOM-rapport 70*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.